

ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНОГО ПІДРУЧНИКА «УКРАЇНЬСЬКА ЛІТЕРАТУРА. 11 КЛАС»: ПРОЕКТУВАННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ НА ЗАСАДАХ ОСОБИСТІСНО ЗОРІЄНТОВАНОГО Й КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДІВ

Г.Л. Бійчук,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник

У статті розглядається проблема проектування та можливості використання мультимедійного навчально-методичного забезпечення з української літератури в 11 класі на основі особистісно зорієнтованого та компетентнісного підходів. Доцільність комплексного впровадження мультимедійного і традиційного підручників у процесі вивчення української літератури в старшій школі.

***Ключові слова:** гіпертекст, мультимедія, мультимедійний підручник, інформаційно-комп'ютерні технології, особистісно зорієнтоване навчання, літературна й інформаційно-комунікаційна компетентність.*

Постановка проблеми. Ефективність засвоєння учнями знань значною мірою залежить від якості підручника. Оскільки підручник – це книга, що містить основи наукових знань з певної навчальної дисципліни відповідно до вимог, встановлених програмою і дидактикою. Водночас підручник належить до джерел навчальної інформації та надає учням можливість відтворити у пам'яті, засвоїти і поглибити знання, одержані на уроці. Як свідчить аналіз педагогічної літератури, підручник сприяє формуванню уміння використовувати самостійну пізнавальну інформацію; виробленню навичок самоконтролю; формуванню світогляду учнів; управлінню їхньою пізнавальною діяльністю, а також є путівником, помічником у викладанні предмета, електронним конструктором-користувачем для вчителя. Одним із шляхів, що можуть комплексно реалізувати досягнення названих цілей – підготувати людину до активної та плідної життєдіяльності в інформаційному суспільстві – є організація навчання на засадах діяльнісного підходу, особистісно зорієнтованого й компетентнісного навчання, які забезпечують розвиток особистості, формують аналітичне мислення, уміння приймати рішення та готовність діяти у складних професійних і соціальних умовах. Використання інноваційних інформаційно-комунікаційних технологій на основі сучасних систем мультимедії створює об'єктивну основу для радикальних якісних змін у системі освіти. Інформаційно-комп'ютерні технології доповнюють традиційні дидактичні засоби, прискорюють процес засвоєння знань, формування предметних і, що особливо важливо, загальнонавчальних умінь, а в кінцевому підсумку забезпечують

вироблення компетентностей – літературних, читацьких, інформаційних, комунікативних, самоорганізації тощо.

Вивчення української літератури в старшій школі з використанням мультимедійного посібника забезпечує реалізацію мети мультимедійного підручника, освітніх цілей у формуванні предметних, ключових й інформаційних компетентностей.

Наприкінці 90-х рр. ХХ ст. Рада Європи запропонувала освітянам перелік з п'яти груп ключових компетентностей, якими мають володіти молоді європейці. Вони, на думку О. Савченко, стали основним орієнтиром у визначенні ключових компетентностей в сучасній шкільній освіті, а саме: 1) політичні та соціальні; 2) пов'язані з життям у полікультурному суспільстві; 3) ті, що стосуються володіння усним і письмовим спілкуванням, зокрема володіння більш ніж однією мовою; 4) компетентності, які пов'язані з розвитком інформаційного суспільства; 5) уміння вчитись – як базис для навчання у професійному та соціальному контекстах.

Для середньої школи запропоновано формувати в учнів сім груп ключових компетентностей: а) грамотність (читання, письмо); б) загальні навички (комунікації, здатність навчатися, лідерство); в) особисті (вмотивованість, цікавість, креативність, чесність, наполегливість тощо); г) ІКТ-компетентності; ґ) володіння іноземними мовами; д) соціальні компетентності; е) компетентності з науки та технології, які передбачають наукову грамотність [3].

На основі вивчення зарубіжного досвіду та потреб розвитку української школи науковці Н. Бібік, О. Локшина, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко та ін. визначили таку сукупність ключових компетентностей: навчальна (уміння вчитися); громадська; загальнокультурна; інформаційно-комунікаційна. *Предметна компетенція* – сукупність знань, умінь та характерних рис у межах конкретного предмета, що надає можливість учневі автономно виконувати певні дії для розв'язання певної навчальної потреби (завдання, ситуації).

О. Савченко визначає такі категорії ключових компетентностей:

- *автономна діяльність* – здатність захищати та піклуватися про права, потреби, відповідальність за інших; виконувати та складати плани, особисті проекти; діяти у широкому контексті;

- *інтерактивне використання засобів* – здатність інтерактивно використовувати мову, символіку, тексти; застосовувати знання й цифрову (інформаційну) грамотність, нові інтерактивні технології;

- *вміння функціонувати в соціально різноманітних групах* – здатність успішно взаємодіяти з іншими; співпрацювати; вирішувати конфлікти [2, 6].

Водночас сукупність компетентностей має чітко бути відображено у державних стандартах, навчальних програмах і державних вимогах до навчальних досягнень учнів. Власне, це надає чітку установку вчителям про те, що має бути результатом вивчення того чи іншого матеріалу. Ключові компетентності (міжпредметні, універсальні) – це *знання* («Я знаю, що ...»); *вміння* («Я вмю це зробити ...»); *навички, досвід, ставлення, особисті*

якості, діяльність («Я вмію це робити ...»), «Я роблю ...»); творчість («Я створюю ...»), «Я придумую ...»); емоційно-ціннісна сфера («Я прагну ...», «Я хочу ...»). На думку О. Савченко, зазначене вище потрібно формувати за допомогою спеціально підготовленого змісту, технологій і розвивально збагаченого середовища, яке має такі ознаки: відкритість, цілісність, емоційна комфортність, суб'єктність навчальної взаємодії [2, 6].

Розглянемо суть ключових компетентностей на прикладі набуття учнями вміння вчитися, що є здатністю виявляти послідовність та наполегливість у навчанні, вмінням організовувати власне навчання як індивідуально, так і в групах, управляючи часом та інформацією. Ця компетенція передбачає здобуття, обробку і засвоєння нових знань, умінь та навичок, а також пошук і використання інформації. Уміння вчитися передбачає, що ті, хто вчиться, спираються на попередні знання та життєвий досвід, маючи на меті застосовувати знання, уміння та навички у різних контекстах – удома, на роботі, у процесі навчання та професійної підготовки. Мотивація і впевненість є визначальними характеристиками компетентності особистості, адже вміння вчитися змінює стиль мислення та життя особистості [2].

Сучасна ситуація розвитку освіти потребує переосмислення мети, змісту та структури освіти, цього уміння як інструменту особистісно зорієнтованого навчання в умовах переходу до інформаційного. Водночас ми розуміємо ключову компетентність «уміння вчитися» як складне інтегроване утворення, суть та структура якого зумовлені метою його формування в контексті ідей компетентнісної освіти. Однак визначення функцій, структури ключових компетентностей «уміння самостійно вчитися» зумовлене тим, як ми розуміємо: 1) суть процесу самостійного учіння, його рушійні сили; 2) які елементи є обов'язковими для структури ключової компетентності. Навчання – цілеспрямована, взаємопов'язана діяльність вчителя й учнів, яка включає мотивацію, цілепокладання, планування, підготовку та здійснення (різні рівні складності), рефлексію й оцінювання результатів.

Компоненти уміння вчитися:

- *мотиваційний* – ставлення і прагнення учня до навчання;
- *змістовий* – відомі та нові знання, цінності, уміння, навички;
- *діяльнісний* – способи організації виконання навчальної діяльності різного рівня складності;
- *контрольно-оцінний* – самоперевірка, самоконтроль своїх досягнень, самооцінювання;
- *рефлексійно-корекційний* – самопізнання та самоусвідомлення своїх пізнавальних можливостей щодо їхнього удосконалення [2, с. 7].

Відповідно до цієї структури учень, який уміє самостійно вчитися, а саме:

- визначає власну мету діяльності або приймає ту, яку ставить учитель;
- виявляє зацікавленість навчанням, докладає вольових зусиль;
- організовує свою працю для досягнення результату;
- добирає або знаходить потрібні знання, способи для розв'язання задачі, виконання завдання;

- правильно використовує прийоми, виконує сенсорні, інтелектуальні або практичні дії, операції на репродуктивному і творчому рівнях;
- усвідомлює, аналізує свою діяльність та прагне її удосконалити;
- володіє вміннями та навичками самоконтролю.

Аналіз літератури з проблем дослідження. Про усвідомлення важливості соціального замовлення свідчить поява численних методичних праць із проблеми застосування ІКТ на уроках літератури (О. Авраменко, Г. Бійчук, Л. Богдан, О. Драч, Т. Матюшкіна, О. Скобельська, Ю. Ковбасенко, В. Уліщенко, А. Уліщенко, А. Фасоля та ін.), де обґрунтовується доцільність звернення до інформаційно-комп'ютерних технологій у процесі вивчення художнього твору, наводяться розробки уроків із використанням ІКТ та мультимедійних посібників. Науковці та вчителі-практики переконливо доводять, що застосування інформаційно-комп'ютерних технологій у сукупності з мультимедійним підручником сприяє ефективному засвоєнню учнями навчального матеріалу. Розвивається алгоритмічний і логічний стиль мислення школярів, активізується процес оволодіння основними мисленнєвими операціями, які формують вміння послідовно та чітко висловлювати думки, організовувати навчальну діяльність. Водночас чимало проблем, що стосуються методики використання мультимедійних посібників на основі інформаційно-комп'ютерних технологій у процесі вивчення української літератури, залишаються недостатньо дослідженими. Широке впровадження мультимедійних посібників у практику роботи вчителя-словесника передбачає перехід від «традиційного» навчання з переважно пояснювально-ілюстративною методикою до збільшення обсягу навчальних завдань пошуково-дослідницького характеру, перегляд організаційних форм навчально-виховної роботи. Отже, необхідним є розроблення науково обґрунтованої системи методів, прийомів, видів навчальної діяльності із застосуванням мультимедійних посібників на уроках української літератури, окреслення кола умов, які забезпечать результативність процесу, вироблення критеріїв його ефективності.

Формування цілей статті. Основною метою статті є доцільність використання мультимедійного програмно-педагогічного засобу навчання у процесі вивчення української літератури в старшій школі на засадах компетентнісного й особистісно зорієнтованого підходів.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо дидактичну роль мультимедійного посібника «Українська література. 11 клас» (автор – Г. Л. Бійчук).

Мультимедія – поняття, що визначає наявність комплексу зафіксованої у пам'яті комп'ютера інформації про явища та процеси з можливістю відтворення її тестовим, звуковим, графічним, анімаційним способами; процес, технологія створення динамічних ілюстрацій явищ і процесів зі звуковим супроводом. У мультимедія однозначно використовується декілька інформаційних середовищ: графік, текст, відео, фотографія, анімація, звукові ефекти, високоякісний звуковий супровід. Мультимедійний посібник «Українська література. 11 клас» складається з певної кількості набору електронних уро-

ків (конструктор уроків) з вивчення творчості письменників, що відповідає чинній навчальній програмі з української літератури (за заг. ред. Р. Мовчан). У процесі вивчення української літератури в 11-х класах засоби ІКТ та сценаріїв мультимедійного посібника допомагають: по-перше, більш якісно структурувати навчальний матеріал (теоретичні відомості та практичне їх використання); по-друге, урізноманітнювати форми та методи подачі інформації; по-третє, використовувати надзвичайно багатий ілюстративний матеріал, зокрема анімації, відеодемонстрації, репродукції картин видатних митців, навчальні фільми (відеофрагменти), слайд-шоу, словники, довідники, науково-пізнавальну літературу тощо; по-четверте, привчати старшокласників до пошуку інформації в Інтернеті, навчання на основі проекту, творчо-пошукової, дослідницької, експериментальної роботи; по-п'яте, і це найважливіше, формувати навички самостійної роботи, самонавчання. Водночас такі форми та методи подачі доцільно використовувати в процесі створення паперового підручника з української літератури в старшій школі.

Підготовка до уроку з використанням мультимедійного посібника. Для проведення такого уроку вчителю потрібні:

- а) матеріально-технічна база;
- б) уміння користуватися нею;
- в) знання правил безпечної роботи.

Неодмінна умова інформатизації освіти – це готовність педагогів використовувати новітні технології навчання, що потребує постійної, неперервної самоосвіти. Жоден технічний засіб не зробить урок якісним і цікавим для учнів, якщо сам учитель практично не володітиме достатніми навичками роботи з комп'ютером, мультимедійними та програмними засобами, сканером, принтером тощо. Для успішної реалізації навчальних планів потрібно вміти працювати щонайменше з такими програмами: Microsoft Word; Microsoft Excel; Microsoft PowerPoint.

Оптимально організувати навчальний процес можна за наявності в школі такого новітнього обладнання:

- комп'ютерний клас;
- інтерактивна дошка;
- два мультимедійних проектори;
- документ-камера;
- додатковий екран;
- сканер.

Учитель має добре володіти інформаційно-комунікаційними технологіями й іншими операційними вміннями – записуванням, скануванням, друком тощо.

Мета мультимедійного програмного засобу полягає в активізації пізнавальної діяльності учнів, розвитку їх творчого мислення, уяви, самостійності в навчанні; формуванні інформаційних, естетичних і читацьких компетентностей особистості, посиленні позитивної, активно-творчої мотивації

до навчання української літератури. Методичною основою мультимедійного посібника є засади особистісно зорієнтованого, персоналізованого, компетентнісного та діяльнісного підходів. Електронний конструктор уроку (ПМК) має забезпечити можливість використання підручника як самовчителя, індивідуалізацію та диференціацію навчання у комплекті з чинними паперовими підручниками для 11 класу.

Зміст і структуру ПМК зорієнтовано на вирішення навчальних завдань через впровадження сучасних педагогічних технологій, у тому числі інтерактивних і рефлексійних форм і методів, використання варіативної методики проведення уроків. Це може бути шкільна лекція з ілюстраціями (відеолекція), самостійна групова чи індивідуальна робота учнів, семінарське заняття, уроки повторення й узагальнення знань, виконання завдань творчого характеру. ПМК унаочнює як теоретичну, так і практичну частини навчальної програми.

Навність ПМК забезпечує можливість вчителю формувати довільні набори наочних матеріалів залежно від мети та завдань уроку, а учневі уміння обирати необхідний літературний матеріал для розкриття теми, групувати та коментувати літературні факти, робити самостійні висновки й узагальнення.

Мультимедійний програмний засіб містить такі файли: *біографія; творчість; літературно-критичний додаток; оглядові теми; фрагменти художніх творів; українська література у світовому культурологічному контексті; міжпредметні зв'язки; відеолекції; тести; адреси сайтів.*

Рис. 1. Інтерфейс мультимедійного програмного засобу «Українська література. 11 клас»

Мультимедійний програмний засіб може бути використаний учителем:

- для підготовки та проведення уроку;
- створення власних уроків;
- якісного проведення тестового контролю знань;
- проведення індивідуальних і факультативних занять.

Плануючи проведення уроків із використанням мультимедійного програмного засобу, учитель має враховувати зміст теми, що вивчається, мету уроків, стан забезпечення закладу освіти засобами навчання, вікові та індивідуальні особливості учнів.

Структура уроку залежно від мети може включати:

- 1) актуалізацію опорних знань;
- 2) повідомлення теми, мети, завдань уроку, мотивації навчання;
- 3) вивчення нового матеріалу;
- 4) узагальнення та систематизацію знань;
- 5) підсумки і повідомлення домашнього завдання.

Учитель разом із учнями розглядає основні поняття, пов'язані з темою, користуючись водночас відповідним наочним матеріалом мультимедійного супроводу.

Засвоєння нових знань відбувається за допомогою демонстрації навчального матеріалу. Під час перегляду демонстраційних матеріалів підручника вчитель може коментувати розглянутий матеріал, провести бесіду з учнями про цікаві факти з біографії та життєвого шляху письменника, узагальнювати вивчений матеріал, протестувати учнів у режимі онлайн. У процесі експериментального навчання й апробації мультимедійного підручника встановлено, що ефективними методами, прийомами, видами, формами робіт з використанням інформаційно-комп'ютерних технологій є: мультимедійні уроки, лекція, презентація, евристична бесіда за змістом зображеного, обговорення в парах (малих групах) концепту і цілей теми (уроку), підготовка учнями індивідуальних презентацій, залучення їх до участі в підготовці та проведенні уроку з використанням мультимедійного програмного засобу на основі ІКТ, проектна діяльність тощо.

Результативність навчального процесу з використанням інформаційно-комп'ютерних технологій залежить від: психологічної та фахової готовності вчителя до застосування інформаційно-комп'ютерних технологій; розуміння ролі ІКТ у процесі формування читацької компетентності учня; володіння теорією і технологією особистісно зорієнтованого та компетентнісного навчання; наявності вмінь користуватися комп'ютером, мультимедійними і програмними засобами, програмами Microsoft Word, Microsoft Excel, Microsoft PowerPoint; знання правил техніки безпеки та санітарно-гігієнічних норм роботи з комп'ютером; системності та систематичності роботи; рівня матеріально-технічного забезпечення (наявність комп'ютерів, мультимедійної дошки тощо).

Ефективність застосування інформаційно-комп'ютерних технологій у навчальному процесі визначаємо за такими критеріями: зростання мотивації

учнів до читання; рівень сформованості суб'єктності учня-читача, задоволення особистісних читацьких потреб; ступінь володіння читацькими вміннями й якостями (компетенціями) – здатність розуміти текст і підтекст художнього твору, його тему й ідею (авторський задум), уявляти і співпереживати, мислити художніми образами, «бачити» вжиті художні засоби і пояснювати їх роль тощо; різноманітність застосованих учителем у навчальній діяльності методів і прийомів, навички самонавчання.

Висновки. Використання мультимедійного програмно-педагогічного за-собу «Українська література. 11 клас» надає уроку специфічну новизну, яка за своїм змістом і формою викладання має можливість інтерактивно відтворювати за короткий час значний за обсягом навчальний матеріал і проектувати його через мультимедійну дошку для учнів, що сприяє кращому засвоєнню знань та підвищенню інтересу учнів до вивчення української літератури в національному і світовому культурологічному контекстах, міжпредметних зв'язках; розвитку творчих і комунікативних здібностей учнів, критичного мислення, полікультурної полеміки. Тому на етапі впровадження виникає проблема презентації нового інноваційного змісту навчання української літератури шляхом проведення циклу семінарів, круглих столів, майстер-класів, а також методичних рекомендацій для вчителя щодо використання мультимедійного підручника, щоб показати дидактичну доцільність інноваційних підходів до вивчення української літератури в старшій школі на основі ІКТ, особистісно зорієнтованого та компетентнісного підходів та їх перевагу над традиційними.

Література

1. Бійчук Г.Л. Українська література. 11 клас. Мультимедійний посібник. ТМ «Розумники» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rozumniki.com.ua>
2. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / [за ред. О.В. Овчарук]. – К. : КІС. – 2004. – 111 с.
3. Савченко О.Я. Ключові компетентності – інноваційний результат шкільної освіти / О.Я. Савченко // Рідна школа. – 2011. – № 9. – С. 4–8.
4. Савченко О.Я. Теоретичні підходи до вивчення якості шкільної освіти / О.Я. Савченко // Шлях освіти. – 2006. – № 4. – С. 2–6.

References

1. Bijchuk Gh. L. Ukrajinsjka literatura. 11 klas. Muljtymedijnyj posibnyk. ТМ «Rozumnyky» [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.rozumniki.com.ua>
2. Kompetentnisnyj pidkhid u suchasnij osviti: svitovyj dosvid ta ukrajinsjki perspektvyvy / [za red. O. V. Ovcharuk]. – K. : KIS. – 2004. – 111 s.
3. Savchenko O. Ja. Kljuchovi kompetentnosti – innovacijnyj rezuljtat shkilnoji osvity / O. Ja. Savchenko // Ridna shkola. – 2011. – № 9. – S. 4–8.
4. Savchenko O. Ja. Teoretychni pidkhody do vyvchennja jakosti shkilnoji osvity / O. Ja. Savchenko // Shljakh osvity. – 2006. – № 4. – S. 2–6.

Бийчук Г. Л.

**ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МУЛЬТИМЕДИЙНОГО УЧЕБНИКА
«УКРАИНСКАЯ ЛИТЕРАТУРА. 11 КЛАСС»: ПРОЕКТИРОВАНИЕ
И ВНЕДРЕНИЕ НА ОСНОВЕ ЛИЧНОСТНО ОРИЕНТИРОВАННОГО
И КОМПЕТЕНТНОСТНОГО ПОДХОДАХ**

В статье рассматривается возможность внедрения мультимедийного методического учебника с украинской литературы в 11 классе. Дидактические возможности его использования при изучении украинской литературы в старшей школе на основе компетентностного и личностно ориентированного обучения.

***Ключевые слова:** гипертекст, интерфейс, мультимедийный программно-педагогический учебник, информационно-компьютерные технологии, личностно ориентированное обучение, литературная и информационная компетентность.*

Biychuk H.

**TEXTBOOK MULTIMEDIA «UKRAINIAN LITERATURARA.
11 KLAS»: GONSILIUM ET USUM IN CONDITIO NE PERSONALIS
COMPETENTIAE ET DISCIPLINAORIA**

In the article, the opportunities for the implementation of a multimedia methodological textbook on Ukrainian literature for the 11th grade are studied. The didactic peculiarities of its usage in the process of studying the Ukrainian literature at the school on the basis of the competence and personality-oriented studying are covered.

Methodology of multimedia technology usage provides the improvement of training management system at different stages of the lesson, intensification of training motiyation, increase of pupils' informations culture and traning level in modern information tehcnology education, and computer capabilities demonstrations as a teaching opportunity for the game. Shool children are interested in novelty of multimedia lessons where they gain interest in educational material studying based on the use of information and communication technologis.

***Keywords:** hypertext, interface, multimedia software educational textbook, information and computer technologies, personality-oriented teaching, literary and informational competency.*